

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРИВАТИЗАЦІЇ У ПОЛЬЩІ І НА УКРАЇНІ

Проаналізовано макроекономічні аспекти приватизації у Польщі і на Україні та умови, в яких проходить цей процес

Дуже важливим елементом оцінки процесу приватизації є аналіз умов, в яких проходить цей процес. У цій статті буде обговорено кілька важливих макроекономічних факторів які впливають на хід перетворень власності в економіці. Умови будуть більш наглядні, якщо розглянути їх в двох таких різних країнах якими є Польща і Україна.

Процес приватизації державних підприємств можна аналізувати з різних точок зору опираючись на різні методологічні підстави. Дві з них мають найважливіше значення. Перша концентрується на зміні формальної структури власності, це значить що метою приватизації є перетворення власності, щоб структура відповідала стандарту ринкової економіки. Друга точка зору концентрується на економічних умовах і передумовах приватизації. Так приватизація розглядається не як самоціль, а як засіб для реалізації інших, як макро так і мікроекономічних, цілей. Хоч ці дві точки зору не обов'язково призводять до суперечних рекомендацій відносно приватизаційної політики, та до суперечних оцінок результатів приватизації, але на практиці такі суперечності можуть мати місце. Перед усім варто звернути увагу на те, що прихильники формальної приватизації вважають, що будь-яка приватна особа має бути більш ефективною від особи, яка становить яку-небудь форму публічної власності. Політика приватизаційна, яка опирається на таких передумовах, повинна бути наставлена на досягнення максимального темпу перетворення власності. Оцінювання її наслідків опирається на реалізацію цієї основної мети. При цьому закладені ціни на продаж державного майна не мають значення. Аргументом зазначеного є те, що після приватизації підприємства, які вимагають дофінансування з бюджету, не тільки перестануть бути тягарем для бюджету, але будуть джерелом прибутку¹.

¹ Raport 2001, Przekształcenia własnościowe 1990-2000, Ministerstwo Skarbu Państwa. 2001 r., s. 55-58

Розглядаючи різницю охарактеризованих вище поглядів на процес приватизації можна задати питання, чи приватизація автоматично проводить до поліпшення ефективності господарювання та покращення стану мікро і макроекономічної рівноваги, або ж такого зв'язку не існує. Аналіз даних отриманих з польської економіки показує, що такої автоматичної залежності немає. Обмежуючись макроекономічними умовами і наслідками перетворень власності, можна побачити, що за останні кілька років ряд макроекономічних показників макроекономічної ситуації погіршилися, не дивлячись на те, що процес перетворень власності продовжувався в такому ж темпі як і в попередні роки, а структура економіки все більш опирається на приватну власність².

Валовий внутрішній продукт

Початковими даними для аналізу будуть показники ВВП у Польщі та Україні наведені в таблиці 1.

*Таблиця 1. Індекс валового внутрішнього продукту у Польщі³ і на Україні⁴
(у % до попереднього року)*

Роки	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Польща	3,8	5,2	7,1	6,1	6,8	4,8	4,1	4	1	1,4	3,8	5,4
Україна	-14,2	-22,9	-12,2	-10	-3	-1,9	-0,2	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1

Найважливішим фактором який вплинув на умови, в яких реалізується процес приватизації, є динаміка росту економіки. Як було зазначено раніше, в останніх роках темпи зростання економіки у Польщі погіршилися. У 1993-1997 роках темпи були на рівні 3,8%-6,8%, помітна при цьому тенденція зростання економіки в 1998-2004 роках на рівні 4,1%-5,4%. Погіршення темпів зростання економіки треба розглядати як фактор гіршого зацікавлення приватизацією зі сторони як закордонних так і вітчизняних інвесторів. Динамічний спад економіки погіршує умови діяльності підприємств, зменшує можливості продажу виготовлених товарів і послуг, призводить до погіршення фінансових результатів діяльності підприємств і зменшення рівня інвестицій. В таких умовах надходження інвестицій та купівлі державних активів може ослабнути. Крім того, зниження темпів зростання економіки обмежує можливості збільшення вітчизняного капіталу, що в певній мірі створює об'єктивне обмеження темпів приватизації. Негативний вплив зниження темпів приросту ВВП на динаміку приватизації можна спостерігати аналізуючи цифрові дані реалізованих у 1993-1997 роках і в 1998-2000 проектів великої приватизації. Якщо у першому періоді в середньому за рік реалізовано 31 проект, то у другому

² Raport o przekształceniach własnościowych, Ministerstwo Skarbu Państwa. 2002 r., s. 37

³ Główny Urząd Statystyczny www.stat.gov.pl;

⁴ Державний Комітет Статистики України www.ukrstat.gov.ua

вже тільки 18. Подібна тенденція спостерігається і в переліку підприємств приватизованих за договорами. У 1993-1998 роках на аукціонах укладено в середньому 5 таких договорів на рік. Треба також зазначити, що в наступних роках частка закордонних інвесторів в реалізованих проектах великої приватизації зменшилась; на початку аналізованого періоду їх частка перевищувала 50% від загальної кількості приватизованих підприємств, а в наступних роках спала нижче 50%. На даний час можна відмітити ще й спад значної кількості проектів великої приватизації, особливо можна зауважити зменшення кількості проектів за участю закордонного капіталу. Спад зацікавлення закордонних інвесторів у приватизації, треба визнати, є особливо негативним, тому що це свідчить про обмеження надходження зовнішніх коштів, що при недостатніх засобах вітчизняного капіталу обмежує можливості приватизації і фінансування різних потреб економіки і суспільства. Можна переконатись, що процес перетворення власності у 1998-2004 роках реалізовано в більш складних макроекономічних умовах ніж в 1993-1997 роках⁵.

Проте 2002 рік можна вважати за період у якому започатковано процес повернення на “стежку” зростання економіки у Польщі.

Таблиця 2. Розпочаті і реалізовані процеси перетворення власності державних підприємств у Польщі⁶ і кількість об'єктів, що змінили форму власності в Україні⁷

Роки	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Польща	1126	821	528	512	541	425	314	297	303	258	134	100	83	98
Україна	156	627	840	2 731	4 098	4 501	1 878	1 681	1 485	1 584	1 554	1458	1400	1066

Всі проблеми, з якими довелося зіткнутися під час приватизації, а також широкомасштабна економічна криза в Україні, що розвинулася внаслідок високої інфляції і гіперінфляції, втрати ринків збуту і ринків дешевої енергії та інше, тривалий час визначали тенденції до спаду виробництва в Україні й не дозволяли оцінити ефективність приватизації. У суспільстві це викликало байдужість до приватизації, а у деякої частини громадян – думку, що приватизація не погіршила стан економіки.

З таблиці видно, що в період з 1991 по 1994 роки відбувалося швидке наростання темпів спаду ВВП, що було пов'язано з інфляцією, а потім і гіперінфляцією (у 1993 році). У цей період приватизація практично не проводилася. Що стосується підприємств груп Б,В, то їхня приватизація почалася лише з 1993 року, при цьому було приватизовано тільки 125 промислових підприємств, які працювали, в основному, на умовах оренди з

⁵ Raport 2001, Przekształcenia własnościowe 1990-2000, Ministerstwo Skarbu Państwa. 2001 r., s. 55-58

⁶ Dynamika przekształceń własnościowych”, Ministerstwo Skarbu Państwa, Nr 60, s. 11

⁷ Державний Комітет Статистики України, www.ukrstat.gov.ua

послідуючим викупом. У 1994 році було приватизовано ще 535 промислових підприємств, основна частина яких також працювала на умовах оренди з послідуючим викупом.

Пік приватизації припадає на 1995-1996 роки. При цьому в 1995 році, коли була розгорнута широкомасштабна приватизація і було приватизовано майже 1,5 тисяч найбільших промислових підприємств груп Б,В,Г, темпи спаду ВВП, нарешті, вперше скоротилися майже на 11%. Звичайно, цей ефект не можна віднести винятково до успіхів приватизації, оскільки з кінця 1994 року в країні, крім проведення широкомасштабної (масової) приватизації, почала діяти програма фінансової стабілізації. Але все-таки підсумки 1995 року свідчать про те, що активна приватизація не погіршила стан економіки. Більш того, у 1997 році, після завершення широкомасштабної приватизації, коли було приватизовано вже майже 4 тисячі підприємств груп Б,В,Г, економіка продемонструвала ще один різкий стрибок у скороченні спаду виробництва. В 1999 році прийнято Декрет Президента України «Про здійснення процесу приватизації державного майна і розвитку ринку цінних паперів у 2000-2001 роках», так званий “прискорюючий декрет”, який вніс нові форми і методи складання державних приватизаційних програм⁸. Після десятирічного ослаблення економіки на Україні в 1999 році з’явилися перші ознаки стабілізації і зростання: показник ВВП – 0,4%. Таку тенденцію зростання можна побачити у 2000 році і наступних роках⁹.

Динаміка росту економіки покращила умови діяльності підприємств, збільшила можливості продажу товарів і послуг, що вироблялися, покращила фінансові результати діяльності підприємств. Погіршення динаміки перетворень власності в останніх роках підтверджують статистичні дані кількості приватизованих підприємств, це значить, що кількість підприємств для приватизації значно зменшується.

Безробіття

Наступним важливим макроекономічним показником, який може вплинути на хід приватизації є ріст безробіття.

Таблиця 3. Рівень зареєстрованого безробіття населення¹⁰ у роках 1993-2004 (%)

Роки	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Польща	16,4	16	14,9	13,2	10,3	10,4	13,1	15,1	17,5	20	20	19
Україна	-	-	2,3	3,1	3,5	3,7	4,3	4,3	3,9	3,7	3,7	4,8

⁸ Ukraina, Przewodnik dla przedsiębiorców, UNIDO, Warszawa, 2004r., s.57

⁹ Бюлетень про приватизацію, Фонд Державного Майна України, 2005г., №1, s.5

¹⁰ Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl; Державний Комітет Статистики України, www.ukrstat.gov.ua

У 1993-1997 роках у Польщі рівень безробіття систематично падав з 16,4% до 10,3%. Але в 1998-2003 роках можна відмітити ріст рівня безробіття. На Україні до 2000 року рівень безробіття поступово зростав, але вже у 2001-2003 роках можна спостерігати зниження. За даними Держкомстату України у 2004 році рівень безробіття сягав 4,8 усього населення у працездатному віці. Натомість за даними Міжнародної Організації Праці кількість осіб, що перебували без роботи був близько 9,1%. Зменшення рівня безробіття було причиною розвитку малих родинних фірм, які залучали до праці додаткових працівників. Федір Богуслав¹¹ вважає, що головними факторами, через які зростання економіки а також динаміку збільшення кількості промислової продукції, в незначній мірі позначились на ситуації на ринку праці, були:

- продовження процесу реструктуризації і модернізації промисловості, що відображає високу динаміку продуктивності праці;
- концентрація процесу зростання в галузях малотрудоємких;
- вихід на ринок праці наступного покоління.

Залежність рівня безробіття та напрямок змін на хід перетворень власності має складний характер. Може пояснюватися кількома факторами:

- фактор психологічний – показує негативне відношення працівників до приватизації підприємств, оскільки вони бояться звільнень на цих підприємствах;
- фактор політичний – це перестороги влади, що приватизація збільшить групу безробітних і зростання невдоволення суспільства;
- також фактор економічний, що відображає неохоче прийняття інвесторами соціальних пакетів, які б гарантували роботу колективу.

На прикладі Польщі можна спостерігати, що реструктуризація збільшує кількість проблем перед перетворенням підприємств.

Як правило, приватизація повинна вести до стабілізації, але високе безробіття через психологічні і соціологічні фактори тамує темпи процесу приватизації¹².

Інвестиції

Наступним важливим макроекономічним фактором, який впливає на процес приватизації є динаміка інвестицій в основний капітал.

Таблиця 4. Інвестиції в основний капітал¹³ (у % до попереднього року)

Роки	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Польща	102,3	108,1	117,1	119,2	122,2	115,3	105,9	101,4	90,5	90	100,6	105,1
Україна	89,6	77,5	71,5	78	91,2	106,1	100,4	114,4	120,8	108,9	131,3	128

¹¹ Raport o przekształceniach własnościowych w 2003 roku, Warszawa 2004r., s.73

¹² Przekształcenia własnościowe 1990-2000, Ministerstwo Skarbu Państwa. 2001 r., s. 61

Динаміка інвестицій у Польщі подібна до динаміки ВВП. У 1993-1998 роках можемо спостерігати зростання інвестицій, а по 1999 році їх стрімкий спад. Динаміка інвестицій на Україні, подібно як ВВП, у 1994-1996 роках була на рівні 77,5%-78%, а пізніше можемо спостерігати її повільне зростання. Саме зростання темпів інвестування показує передбачувані напрямки розвитку економічної ситуації в Україні. Зниження оптимістичних настроїв серед інвесторів також впливає на зацікавленість купівлею акцій чи певних об'єктів, що продаються у процесі приватизації. Погіршення інвестиційного клімату в економіці створює менш сприятливі умови до реалізації приватизаційних проектів. Відповідно, динаміка зниження інвестицій в обох державах показує, що умови приватизації значно погіршилися¹⁴.

Можемо відмітити залежність між загальною економічною ситуацією в державі, що створює певні умови для приватизації та результатами приватизації. Макроекономічна ситуація може створювати менш або більш сприятливі умови для приватизації, в залежності від того, як складаються основні показники характерні для певної ситуації.

Несприятлива макроекономічна ситуація в державах зменшує зацікавленість інвесторів приватизацією.

Для переконання можна проаналізувавши будь-який короткий період, щоб можна було говорити про статистичну підтвердженість залежності. Але немає сумнівів в тому, що темпи зросту економіки є одними із найважливіших факторів які впливають на можливості і динаміку процесу приватизації.

Спад динаміки економічного росту є фактором, що погіршує умови, в яких реалізується процес приватизації, що в результаті впливає на можливості для досягнення темпів приватизації і погіршує якість приватизації, зменшуючи величину доходів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Przekształcenia własnościowe 1990-2000, Ministerstwo Skarbu Państwa. Raport 2001.
2. Бюлетень про приватизацію, Фонд Державного Майна України, 2005р., Nr1.
3. Raport o przekształceniach własnościowych, Ministerstwo Skarbu Państwa. 2002 r., 2003r.
4. M. Bałtowski, Przedsiębiorstwa sprywatyzowane w gospodarce polskiej. Warszawa 2002r.
5. S. T. Surdykowska, Prywatyzacja. Warszawa 1996r.
6. Ukraina, Przewodnik dla przedsiębiorców, UNIDO. Warszawa 2004r.

¹³ Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl; Державний Комітет Статистики України, www.ukrstat.gov.ua

¹⁴ Raport 2001, Przekształcenia własnościowe 1990-2000, Ministerstwo Skarbu Państwa. 2001 r., s. 58